

Kós Lajos

„A KÉKSZAKÁLLÚ HERCEG VÁRA”

(RÉSZLET)

A „Kékszakállú...”-val többször találkoztam... Ebben a két szerepben tragikus sorsú, sötét tónusú figurákat láttam és olyan küzdelmet, melyben lehetetlen volt bármelyiküknek is győznie. Sorsuk meghatározott volt, vágyaik, álmaik megtörték a küzdelem során, s mindketten szomorúan búcsúztak el a lehetőségtől.

Az operának két szereplője van: a Kékszakállú herceg és Judit. Rideg, sötét csarnokba vezeti a herceg szerelmét, Juditot, aki vele szökött, elhagyva érte apját, anyját, bátyját és vőlegényét. Az sem tartotta vissza, hogy sötét és borzongató történeteket hallott a herceg titkos váráról.

Judit a komor csarnokban hét vasajtót lát, s tudni akarja, mit rejtenek, de a herceg óva inti: „Vigyázz, vigyázz miránk Judit!” Végül mégis sorjában feltárja az ajtókat. Az első a fegyveres ház, majd következik a kincses ház, de minden pompát, ragyogást „véres felhő” takar el. Feltáru a virágos-illatos kert, a Kékszakállú birodalma; „selyem rétek, bársony erdők”, de mindegy „véres árnyat vet” a felhő.

Judit szerelméért cserébe kéri a további kulcsokat. „Adok neked még egy kulcsot – ne nyissad ki” – kéri, egyre fájdalmasabban a herceg, mert tudja, hogy a kapu mögött a könnyek tava rejlik.

A Kékszakállú hasztalan kéri: „Szeress, sose kérdezz”, Judit kérelhetetlenül halad a maga útján, s megkapja az utolsó kulcsot is. És ott állnak hárman, gyönyörű palástban, fejükön koronával az előző asszonyok, akikről a Kékszakállú mindent kapott. Hiába sír Judit – ő a negyedik. Mikor vállára kerül a hallgatás súlya, díszes palástja, nem szól többet.

„Negyediket éjjel leltem, Csillagos, fekete éjjel, Fehér arcod sütött fénnel, Szőke hajad felhőt hajtott, Tied lesz már minden éjjel, Tied csillagos palástja, Tied gyémánt koronája, Tied a legdrágább kincsem...” – mondja Kékszakállú, és Judit is belép a többi asszony után a hetedik ajtón. Sötétség borul a csarnokra, a Kékszakállú örök és magányos sötétje.

Balázs Béla könyvei között bukkantam az alapszövegre, s később egy érdekes nyilatkozatára: „A Kékszakállú herceg vára misztériumomat nyolc évvel ezelőtt írtam Bartók Béla és Kodály Zoltán számára, azért, mert alkalmat akartam nekik adni arra, hogy színpadi muzsikát írassanak. (A *fából faragott királyfi*) című táncjátékom is csupán Bartók kedvéért készült.) Nagyon sok embernek az a véleménye, hogy ezek a szövegek rosszak. Azonban, sajnos abban az időben az írók még nem nagyon tolongtak Bartók Béla körül, mert futóbolondnak vagy rosszhiszemű szélhámosnak tartották. Most Bartók Béla megírta balettjét és megírta első operáját, és kivívta magának azt az elismerést, amely zenéjének kijár. Az én szövegeim tehát betöltötték hivatásukat... Ha most már majd jönnek mások, akik szebb szövegeket írnak Bartók Béla számára, én csak örülni fogok.”

Bartók az opera írását 1911-ben fejezte be; bemutatták 1918 tavaszán. Körülötte később sem tolongtak a jó írók, Lengyel Menyhért „meséje”, „A csodálatos Mandarin” a fenti sorsra jutott. Bartók zenéje ismét toronymagasan a történet irodalmi-művészi értéke fölött lebegett. Csak a „Cantata”-ban talált megfelelő „szerzőt” – nem tudni, Bartók miért nem írt újabb színpadi műveket.

Balázs Béla egyik írásában találtam arra a gondolatra, hogy a herceg és Judit mellett a vár is egyenértékű szereplő a játékban. A vár minden „tette” eseményé válik, étellel teli lesz. Ajtó-ablak szemlélyekké válnak, s a bennük megjelenek a csodák és szépségek. A legmegrázóbb talán a könnyek tavának megjelenése, de az egész operát végigszenvedi, sóhajtja a VÁR, „aki” együtt él, reménykedik a megváltó bizalomért, szeretetért, és amikor Judit is bekerül a múlt asszonyai közé, a vár is elveszíti utolsó reményét – a napfényt. Szinte önmaga vágyait is bezárja saját kapujával, s együtt marad a herceggel... „elbuktak, de a legszebbek voltak!”

A Kékszakállú herceg vára bábjai, 1971

Az operát kétféle scenikai – rendezői meg gondolás alapján vittem színre. Az első alkalommal a játékosok a maguk testiségükben is jelen voltak, s maguk előtt tartották a bábokat. A másik elgondolás a paraván feletti bábjáték volt.

A második „rendezés” nem lett jobb az elsőnél, melyben benne rejtett egy eredeti megoldás lehetőségére – de ehhez még nem értem fel! Ma még kevésbé rendezném meg, mert egyre többet tudok erről a „statikus” operáról és a magam korlátairól. A bábokat magam készítettem, faragtam a fejeket, bevallott főhajtással Borsos Miklós plaszticitása iránt. A herceget puritánul bőrből öltöztettem, az asszonyait annál dúsabban, csillogóan. A kézirát, a zene és az operai előadás ismeretében világos volt, mekkora szerepe van a scenikának és a képi kultúrának abban, hogy ünnepi előadás születhessen meg, s hogy mindezt csakis együtt teremthetik meg.

A technikai feladatot természetesen hosszú, elemző munka előzte meg, melyben meg kellett

határoznunk, hogy a hét kapunak milyen szimbolikus jelentősége van, mi van mögöttük, hogy tudjuk a vér vörösét „rátenni” a képek ragyogó szépségére, azt is, hogy mindezt milyen technikai apparátus tudja elvégezni, hogy a bábosok csak bábozhassanak, ne kelljen reflektorokkal, színekkel bajlódniuk.

Balázs Béla a drámai képet is elképzelte, filmes eszközökkel dúsította fel a színpadot, s szerettük volna, ha instrukcióval hibátlanul egyező világítási és vetítési effektusokkal segítjük felidézni képzeletünkbe – és reálisan, a színpadon – a Kékszakállú birodalmát. Rengeteget terveztük – dolgoztuk azt a rendszert, amely eredményeként az éppen megnyíló ajtók mögé a témához illő, de elvont, jelképes mintázatú fény vetült, érzékeltetve a gondolati-érzelmi-hangulati változásokat.

(Kós Lajos: *A Bóbita*. 1993.

Pécs, Pannónia Könyvek)

A Kékszakkállú herceg vára bábjai, 1970

BLUEBEARD'S CASTLE

"I've encountered Bluebeard many times," wrote Béla Balázs, former director of the Bóbita Puppet Theater. "I staged the opera based on two sets of criteria. The first time, the puppeteers were physically visible, and they held the puppets in front of them. The second concept involved presenting the puppets above the screen. It was no better than the first, which had the potential for an unconventional solution – but I hadn't reached that yet! Today I would be less inclined to direct it because I know more and more about this 'static' opera and about my own limits."

Béla Balázs' account of the creation of the piece: "I sent a mystery play I had written, *Bluebeard's Castle*, to Béla Bartók and Zoltán Kodály because I wanted to give them the chance to write stage music. (...) Unfortunately, at that time, writers were not very enthusiastic about Béla Bartók. (...) But Béla Bartók wrote his ballet and his first opera to this text, earning the recognition his music deserves. So my play has fulfilled its duty . . ."